

HAMSHIRALIK JARAYONINI MODELLAR ASOSIDA O'TKAZISH

Usmonova Gulnoza Abduganiyevna

*Yunusobod Abu Ali ibn Sino nomidagi
Jamoat salomatlik texnikumi o'qituvchisi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada hamshiralik jarayonini modellar asosida o'tkazish tushunchasini izohlashga harakat qilingan.*

Kalit so'zlar: *hamshiralik modellari, hamshiralik ishi, tashxis qo'yish, shifokor tibbiy modeli.*

«Hamshiralik jarayoni» va «Hamshiralik parvarishining modeli» bir-biridan tubdan farq qiladi. Rayx va Roy (1980) ma'lumotiga ko'ra, hamshiralik parvarishi:

«Muntazam asoslanib kelingan ilmiy va mantiqiy tushunchalar yig'indisi bo'lib», hamshiralik amaliyotining elementlarini tashkil qiladi. Hamshiralik ishining modellarida ham umumiy xossalalar va umumiy holatlar bor.

Har bir modelning muallifi quyidagilarni turlicha ta'riflaydi:

- bemorni hamshiralik faoliyatining bir obyektiga sifatida;
- bemor muammolarining manbalari;
- hamshiralik aralashuvining yo'nalishlari;
- parvarishlash maqsadi;
- hamshiralik aralashuvining holatlari;
- hamshiraning o'rni;
- bemorni parvarishlashning sifati va natijalari.

Amaldagi hamshiralik modellarining rivojlanishida fiziologiya, jamiyatshunoslik, ruhshunoslik bo'yicha izlanishlar va yangiliklar kata ta'sir ko'rsatadi.

Har bir modelning mohiyati:

- bemorning ehtiyojini tushunishdagi tafovut;
- hamshiralik jarayoni bosqichlarini tushunish va ularni amalga oshirishda hamshiraning roli.

Bemor. Har xil modellar bilan bemor talabi turlicha aniqlanadi. D.Jonson modeli hamshiralik e'tiborini inson hulqining turli holatlariga qaratadi.

V. Xenderson bemorni 14 ta asosiy ehtiyojga muhtoj mustaqil tirik jon deb qaraydi. Bemor muammosining manbayi. Hamshiralik parvarishini talab qiluvchi salomatlik muammolari turli modellarda bir-biridan farq qiladi. Agar bir modelda muammolar a'zolarining anatomik tuzilishi va funksiyalarining izdan chiqishi deb hisoblansa, ikkinchisida muammo manbai turli vaziyatda bemor xulq-atvorini kasallik keltirib chiqargan stresslar natijasida o'zgartira olmasligi deb hisoblanadi (Jonson modeli).

Xenderson bemor muammolarining kelib chiqishi, uning irodasi kuchi va bilimi yetishmasligidan deb biladi. Ba'zi olimlar hamshiralik jarayonini sodda harakat deb bilsa, ba'zilari murakkab deb hisoblaydi.

Odatda, hozirgi vaqtda shifokor aralashuvi bemorning bu kasalligiga qaratilgan jarayondir. D.Orem modeli bo'yicha aralashuv o'z-o'zini parvarish qilish kamchiliklariga qaratilgan.

D. Jonson modeli bo'yicha, xulqning o'zgarganligi ta'kidlanadi, K. Roy modeli bo'yicha, moslashuvning buzilishi stresslarning ta'siriga qaratilgan. Parvarish maqsadi turlicha bo'ladi. F. Naytingeyl taxminiga ko'ra, bemorni parvarish qilishdan maqsad, u o'zini yaxshi his qilishi uchun qulay sharoit yaratishdan iborat. Buzilgan funksiyalarini tiklash uchun sanitariya-gigiyena sharoiti yaxshilanishi kerak. Boshqa modellarga muvofiq, parvarish natijasida inson xulqining muvozanati tiklanishi lozim. Ko'pchilik ta'kidlaganidek, bemorning ruhiy va ijtimoiy holatini yaxshilash lozim. Model mualliflarining ko'pchiligi ta'kidlaganidek, hamshiralik yordamining maqsadini bemor bilan kelishilgan holda aniqlash kerak. Barcha model mualliflari maqsad sari qilinayotgan ishlarning ko'rinarli bo'lishini aytib o'tgan. Qo'yilgan maqsadning natijasini bemorning hol-ahvolidan, mustaqil bajara oladigan ishidan kuzatish mumkin. Ayrim model mualliflari maqsadni pog'onama-pog'ona amalga oshirish lozimligini va oralig'i uzoq bo'lishi kerakligini qayd etgan.

Hamshiralik aralashuvining yo'llari

Hamshiralik yordamining rejasi tuzilganda, bemor holatining turli tomonlariga e'tibor qaratilishi lozim. F.Naytingeyl aytganidek, hamshira tevarak-atrofdagi o'zgarishlarni kuzatadi: tozalik, yorug'lik, issikdik, musaffo havo, ovqat, suv va hokazolarni. Ayrim model mualliflari hamshiralik aralashuvini anatomik va fiziologik aniq tizimga qaratilgan deb qarashsa, boshqalar bemorga xolistik yondoshishni taxmin qiladi, inson bilan atrof-muhit to'liq muvozanatining tiklanishini asosiy o'ringa qo'yadi. Ba'zi modellarda bemorning o'zini-o'zi parvarishini ta'minlash hamshira aralashuvi deb hisoblanadi.

Bemorni parvarish qilish sifati va natijasiga baho berish

Ko'pgina model mualliflarining ta'kidlashicha, bemor parvarishining sifati va natijasini baholash uchun oldiga qo'yilgan maqsadga erishgan-erishmaganligini aniqlashi kerak. Bemorga qay darajada yordam berganini hamshiraning o'zi aniqlashi kerak. Ba'zi modelda organizmning anatomik va fiziologik tizimining vazifalari baholanadi, boshqasida esa ruhiy, tarbiyaviy tizim, uchinchisida bemor o'z-o'zini parvarish qilish imkoniyatlari darajasiga qarab baholanadi. Agar bir vaqtda bir necha modeldan foydalanilsa, bemorlarning qay biriga qaysi modeldan foydalanish maqsadga muvofiqligi aniqlanadi. Hamshiraning o'rni modellarni farqlovchi, hal qiluvchi holatdir. Ba'zi mualliflar hamshira vazifasiga «shifokor yordamchisi» o'rni, boshqalari «bemor huquqining himoyachisi», uchinchilari «doimiy boquvchi», to'rtinchilari esa «bemor hulqini o'zgartiruvchi inson» deb qarashadi.

Har qaysi model muallifi hamshiraning rolini ko'p narsaga asoslaydi. D. Orem modelida hamshiraga bemorni eng yuqori darajadagi malakali yordam bilan ta'minlovchi mutaxassis o'rni berilgan. K. Royning moslashuv modelida unga mutaxassis o'rni berilishi bilan birga u bemorga ruhiy toliqishda ta'sir ko'rsatuvchi sifatida baholangan.

Hamshira o'rni jamiyatda shifokor o'rni kabi kerakli deb qarash lozim. 1970-yillargacha ham tarixda hamshiralik ishining modeli aniq yoritilmagan. Hozirgi vaqtgacha bir nechta model ishlab chiqilgan. Har bir modelning mazmuni har qaysi mamlakatning iqtisodiy darajasidan, sog'liqni saqlash tizimining ravnaqidan, dindan, aniq guruh yoki aniq bir inson talqinidan va falsafasidan kelib chiqadi. Har bir modelda muallif tushunchalari bilan «bemor», «sog'liq», «atrof-muhit», «hamshiralik ishi» iboralarini talqin qilishda tafovut bor. Hamshiralik modelining mualliflari ta'kidlashicha, hamshiralik ishi bemor ehtiyojini qoniqtirishi lozim. Bemor parvarishiga hamshira tomonidan beriladigan yordam zarurligi qayd etilgan. Boshqa modelda hamshira hayot qiyinchiliklariga moslashishga bemorning toliqishi va qiyinchiliklar tufayli kelib chiqadigan kasalliklar (qon bosimining oshishi, yara kasalligi, qandli diabet, qalqonsimon bez va yurakning ishemik kasalligi) bilan kurashishiga va yengishiga yordam beradi. Ko'p yillar davomida o'zgartirish kiritilmagan shifokor modelidan farqli o'laroq, hamshira aralashuvi modeli faqat bemorga emas, sog'lom insonga ham qaratilgan. Shifokor modeli biror kasalga yo'naltirilgan, organizmning tizimi va funksiyasi buzilishiga qaratilgan. Hamshira tashxis qo'yishi, muolaja qilishi kerak. Bugungi kunda hamshiralik ishi modelining qaysi biridan foydalanish kerakligi haqida umumiy bir fikr yo'q.

Shifokor tibbiy modeli

Shifokor modeli ko'pchilik hamshiralarga tanish, chunki mamlakatimizda hamshira mutaxassisligini tayyorlash shunga qaratilgan. Hamshiralik ishi borasida, ko'pgina tadqiqotchilar e'tibor bergandek, yaxshi shifokor tayyorlash turli davrda turlicha bo'lgan. XVIII asrgacha shifokor amaliyoti asosan yaxlit bir ko'rinishda edi. Tashxis qo'yish davrida, davolanayotganda bemor bilan atrof-muhit o'rtasidagi bog'liqlik e'tiborga olingan. Hozirgi zamonaviy shifokorlik amaliyotida hamma e'tibor anatomik, fiziologik, biokimyoviy sabablarga va kasallikning paydo bo'lishiga qaratilgan. Bunday yondoshish siyosiy, ijtimoiy, iqtisodiy omillarni kamaytiradi yoki butunlay yo'qotadi.

Hamshiralik ishining modeli

Bugungi kunda yagona model mavjud emas, lekin bu modellar hamshiralik ishini isloh qilish boshlanganda, hamshiralar o'qitilganda, o'zaro amaliy faoliyatda yordam beradi. Ko'pgina mamlakatlarda tajriba orttirgan hamshiralar bir vaqtda bir necha modelni qo'llamoqda, bu bemor talabini qondira olmaslik oqibatida kelib chiqadi. Ishlab chiqarilgan modellardan qaysi birini aniq xastalikda qo'llashni tanlay bilish kerak. Hamshiralik parvarishi modeli - bemorni ko'rikdan o'tkazayotganda hamshira fikrini jamlashga yordam beradigan vosita. Parvarishni rejalashtirish uchun har xil modellardan keragini tanlab olish mumkin. Jamiyat talabi o'zgarishi munosabati bilan hamshiralik ishida ham yangi modellar yaratiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Q.S. Inamov. Hamshiralik ishi asoslari. - T., 2007.
2. T.I. Umarova, M.A. Q ayumova, M.Q. Ibrohimova. Hamshiralik ishi. - T., «Zarqalam», 2005.
3. M.I. Musayeva, A.Q. Bayjanov. Yuqumli kasalliklar epidemiologiyasi va parazitologiyasi.